

О. А. БОЧАРОВА (канд. пед. наук, доц.)
Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто особливості педагогічної підтримки обдарованих учнів в Україні. Автор акцентує увагу на важливості роботи Малої академії наук, Інституту обдарованої дитини у розвитку здібностей юних обдарувань.

Ключові слова: обдарованість, підтримка, здібності, заохочення.

Постановка проблеми. Одним з важливих державних завдань на шляху інтеграції України до європейського співтовариства є турбота про обдаровану й талановиту молодь, яка буде визначати шляхи розвитку науки, техніки, економіки, мистецтва, сприятиме вирішенню завдань сталого інноваційного розвитку й підвищенню конкурентоспроможності держави [4, с. 224].

Аналіз останніх досліджень. Окремі аспекти цієї проблеми знайшли своє відображення у працях як українських так і зарубіжних дослідників. Так, роботи Д. Богоявленської, В. Дружиніна, О. Кульчицької, С. Максименко, присвячені виявленню і розвитку обдарованості; питання особистісного та професійно-педагогічного розвитку майбутніх учителів висвітлено в дослідженнях О. Антонової, О. Дубасенюк, В. Моляко; психологічним основам та структурі обдарованості присвячені роботи Дж. Гілфорда, Ж. Піаже, Н.С. Лейтеса, О.М. Матюшкіна.

Мета статті – висвітлити особливості педагогічної підтримки обдарованих учнів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підтримка обдарованих школярів в Україні розпочалася на початку 90-х рр., коли країна стала незалежною. Спеціальне навчання обдарованих учнів відбувалося у спеціалізованих школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах, а також різних типах навчально-виховних закладів, об'єднань [5, с. 175].

Нововведенням цього періоду стало те, що при вищих навчальних закладах були створені ліцеї та гімназії. Першим таким навчальним закладом став ліцей при Донецькому національному університеті, який, до речі, був першим українськомовним ліцеєм на східній Україні. Для підготовки найбільш обдарованих дітей до навчання у вищих навчальних закладах були також створені загальноосвітні спеціалізовані санаторно-інтернатні заклади. У 1999 р. у Донецькій області було відкрито загальноосвітній спеціалізований санаторний інтернатний заклад „Ерудит” для обдарованих дітей. Своєю місією він визначив: захист інтересів обдарованої молоді та сприяння ефективній реалізації можливостей молодих людей у сучасних умовах шляхом здійснення культурної, екологічної, оздоровчої, аматорської спортивної, наукової й просвітницької діяльності. Слушно зазначити, що, починаючи з 90-х рр., таке завдання (підготовка обдарованих дітей до навчання у вищих навчальних закладах) мали ліцей при Донецькому національному університеті та ліцей при Донецькому медичному університеті. Таким чином, більша частина обдарованих учнів навчалася в цих навчальних закладах. Однак, були й такі учні, що продовжували навчання у звичайних школах. Освітня практика свідчить, що найбільш простим та доступним є спосіб організації умов для розвитку обдарованої особистості в межах звичайного класу, але за індивідуальними програмами. Саме цей спосіб дає змогу розвивати не тільки яскраво виражену обдарованість, але й охопити значну кількість дітей з „потенційними можливостями”, тобто прихованими, існуючими, але не розвинутими можливостями (інтелект, креативність, розвинуті розумові здібності) [2, с. 82 – 83].

Розпочинаючи з 1997 р., у деяких областях України для розвитку здібностей талановитих дітей стали виникати обласні та регіональні програми підтримки обдарованої

молоді. Першою започаткувала таку програму Донецька область. Беручи до уваги актуальність та державну значущість поставленого перед освітянами завдання, в області було розроблено та реалізовано регіональну комплексну програму „Обдаровані діти”. Варто зазначити, що виконання цієї програми дало можливість створити цілісну систему, яка вміщувала комплекс психолого-педагогічних, науково-методичних напрямів розвитку творчого потенціалу школярів, що передбачало: виконання програм: „Інтелектуальний потенціал Донеччини”, „Відродження духовності Донецького краю”, „Здорове покоління Донбасу”; інтеграцію різних видів педагогічної діяльності – пошук, відбір, розвиток, підтримка кожного здібного учня; єдність і взаємодію в роботі з обдарованими дітьми закладів освіти обласного, міського (районного) і шкільного рівнів; створення обласного реєстру обдарованих школярів [10, с. 41].

З самого початку функціонування ліцеїв і гімназій в Україні їхньою діяльністю активно опікувалися не лише Міністерство освіти України, а й міські та обласні відділи. На етапі виявлення пошук і підтримка обдарованих учнів в Україні йшло двома шляхами: на рівні самоуправління (міському, районному, обласному) та на державному. У країні були створені банки даних обдарованих дітей на відповідних рівнях, які щорічно оновлювалися, завдяки чому постійно відстежувалися успіхи обдарованих дітей, забезпечувалася індивідуальна робота з ними. Щодо державного рівня, то, як зазначає Р. А. Науменко, це відповідальна ланка управління, на сьогодні потребує перебудови всієї системи освіти й виховання обдарованої молоді [4, с. 225 – 226].

Нормативно-правове забезпечення підтримки обдарованих учнів здійснюється завдяки Президентським програмам. Так, найбільш активно розпочалася робота з обдарованими дітьми з прийняттям указів Президента України „Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді” та „Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001 – 2005 рр.”. Її метою стало створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу, пошуку, підтримки й стимулювання інтелектуально та творчо обдарованих дітей і молоді, самореалізації творчої особистості в сучасному суспільстві [6]. Програму роботи з обдарованою молоддю, яка здійснювалася протягом 2001 – 2005 рр., умовно можна розділити на три складники: 1) науково-методичне забезпечення, 2) пошук, підготовка обдарованої молоді; 3) соціальний захист цієї категорії.

У 2006 р. Міністерством освіти і науки розроблено Концепцію Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2006 – 2010 рр., спрямовану на забезпечення формування інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для виявлення обдарованої молоді й надання їй підтримки в розвитку творчого потенціалу, самореалізації такої молоді та її постійного духовного самовдосконалення [7]. Мета цієї Програми полягала у вихованні громадянина в дусі патріотизму та демократичних цінностей, у створенні умов для надання системної підтримки обдарованій молоді, її творчого, інтелектуального, духовного й фізичного розвитку. У питанні управління процесом виявлення й розвитку здібностей, талантів та ефективного функціонування системи роботи з обдарованою молоддю ключове місце належало регіональному рівню, на якому зосереджено основні ресурси й можливості подальшого вдосконалення державної діяльності в цьому напрямку.

Після підписання Указу Президента України „Про невідкладні заходи щодо функціонування та розвитку освіти в Україні” з розробки та затвердження програми роботи з обдарованою молоддю на 2006 – 2010 рр., спрямованої на створення в Україні сприятливих умов для пошуку, підтримки й стимулювання інтелектуально та творчо обдарованих дітей і молоді, самореалізації творчої особистості в сучасному суспільстві, зросла увага держави до виховання обдарованої молоді в позашкільних навчальних закладах [9]. Про державне замовлення на отримання дітьми позашкільної освіти свідчать законодавчі та нормативні акти, прийняті в нашій країні за останнє десятиріччя. Основним, який визначає державну політику в галузі позашкільної освіти, є Закон України „Про позашкільну освіту” [1]. Прийняття цього закону суттєво змінило місце й роль позашкільної освіти в структурі

загальної освіти України, викликало зміни в системі позашкільної роботи й позашкільного виховання, трансформували їх у нову якість – позашкільну освіту. Таким чином, „Постало питання щодо співвідношення між ланками освіти; місця та перспектив позашкільних навчальних закладів на ринку освітніх послуг; ідеологічних засад позашкільного навчального закладу; змісту позашкільної освіти” [4, с. 229 – 230]. Вирішальну роль у подальшому розвитку позашкільної освіти в Україні мало прийняття низки державних документів та Указу Президента України, у яких звернено увагу на проблеми плекання обдарованих і талановитих дітей та молоді, зокрема, у таких навчальних закладах позашкільної освіти, як державно-громадське творче об’єднання Мала академія наук України [9]. Завдяки державному піклуванню сьогодні Мала академія наук України охоплює 27 територіальних відділень (за кількістю обласних центрів). Це 40 типів наукових секцій як складових частин шести наукових відділень: фізико-математичного, техніко-технологічного, обчислювальної техніки і програмування, історико-географічного, мистецтва та філології, хіміко-біологічного. Понад 300 позашкільних навчальних закладів різних типів обласного та міського підпорядкування є координаційно-методичними центрами діяльності МАН.

На основі багаторічного наукового аналізу опитування батьків, дітей, зацікавленості представників загалом на сучасному етапі відпрацьовано основні засади державної політики щодо підтримки діяльності МАН в Україні. Ця політика здійснюється на принципах: доступності навчання старшокласників у наукових гуртках, секціях, наукових товариствах незалежно від місця їхнього проживання та етнічного й соціального походження, мовних та інших ознак; індивідуалізації навчання та виховання учнів відповідно до їхніх інтересів; самореалізації та самоактуалізації; добровільності вибору учнями типів наукових секцій, гуртків, наукових об’єднань та їх базових навчальних закладів (шкіл, позашкільних закладів, вищих навчальних закладів, академічних установ тощо); організаційного, науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу; правового захисту інтересів учнів, їх прагнення опанувати методики наукових досліджень, проведення пошукової, експериментально-дослідницької роботи, а також захист їх особистих наукових досягнень та техніко-технологічних винаходів; стимулювання учнівської молоді до науково-дослідницької роботи; державна підтримка найбільш обдарованих юних науковців у їхньому професійному самовизначенні [4, с. 231 – 232].

Специфіка діяльності Малої академії наук України, її структурних складників як активної форми позашкільної освіти сприяє створенню таких педагогічних умов, за яких у наукових гуртках юні науковці не просто переймають досвід, а набувають власний досвід дослідницької роботи під керівництвом кваліфікованого педагога [4, с. 231]. З метою виявлення й підтримки обдарованої учнівської молоді, примноження інтелектуального потенціалу держави, підготовки наукової зміни Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, управління освіти і науки на місцях щорічно проводять Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України, у якому беруть участь десятки тисяч юних дослідників. Це своєрідний підсумок роботи територіальних відділень МАН, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, які щорічно залучають до наукових досліджень десятки тисяч талановитих дітей, формують їхній науковий світогляд, навчають ставити й досягати мету та самостійно приймати рішення [4, с. 232].

Говорячи про підтримку обдарованих учнів не можна не розглянути систему відбору та підготовки учнів до міжнародних учнівських олімпіад. До цієї роботи залучаються науковці, учителі, студенти, аспіранти та докторанти. Дослідження проводяться на базі середніх загальноосвітніх навчальних закладів і в лабораторіях університетів, науково-дослідних інститутів тощо. Щодо заохочення, то переможцям обласних, міжнародних Олімпіад надається перевага при зарахуванні до лав студентів. У практиці навчальних закладів, які функціонують при ВНЗ (ліцей при Донецькому національному університеті, ліцей при медичному університеті, ліцей при Херсонському університеті, ліцей при Київському медичному університеті імені О. Богомольця), випускні іспити ліцею

зараховувалися як вступні на ту ж саму спеціальність, на якій навчався учень. Так, у ліцей при Донецькому національному університеті вступні іспити приймає приймальна комісія університету зі своїми завданнями, тобто екзамен водночас є і випускним, і вступним. Для вступу до Донецького національного університету, ліцеїстам потрібно скласти іспити з середньою оцінкою 4 бали. Вважається, що навчання в ліцеї є більш об'ємним, ніж у загальноосвітній школі, чим пояснюється послаблення до середнього бала атестата.

Невід'ємною частиною заохочення учнів є їхнє матеріальне стимулювання. В українському Законі „Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді” чітко визначено матеріальні нагороди. Так, обдаровані діти та молодь мають **право** на:

1. Одержання ваучера на здобуття середньої або вищої освіти за рахунок коштів державного бюджету України. Ваучер надається Міністерством освіти і науки, молоді та спорту, місцевими органами державної виконавчої влади і є забезпеченням оплати здобуття освіти в будь-якому навчальному закладі України. Положення про ваучер на здобуття середньої або вищої освіти за рахунок коштів державного бюджету України затверджується Кабінетом Міністрів України.

2. Одержання учнівського (студентського) квитка обдарованої дитини (молоді). Учніський (студентський) квиток видається обдарованій дитині разом з письмовим підтвердженням перемоги в міській, регіональній, всеукраїнській олімпіаді, конкурсі або змаганні. У разі перемоги в міжнародних олімпіадах, конкурсах або змаганнях учнівський (студентський) квиток видається місцевими органами державної виконавчої влади протягом десяти днів з дня набуття такої перемоги. Зразок учнівського (студентського) квитка обдарованої дитини (молоді) та порядок його виготовлення встановлюється Кабінетом Міністрів України.

3. Дитина, яка визнана обдарованою, має право на одержання разової або щомісячної грошової допомоги. Щомісячна грошова допомога надається дитині з малозабезпеченої родини, дитині-інваліду, дитині-сироті або дитині, яка залишилась без батьківського піклування й одержала перемогу в міській, регіональній, всеукраїнській або міжнародній олімпіаді, конкурсі або змаганні й має офіційне письмове підтвердження такої перемоги. Щомісячна грошова допомога надається особі віком до 30 років, яка є інвалідом з дитинства або з малозабезпеченої сім'ї й здобула перемогу у всеукраїнській або міжнародній олімпіаді, конкурсі чи змаганні й має офіційне письмове підтвердження такої перемоги. Щомісячна грошова допомога виплачується в розмірі й порядку, установленому Кабінетом Міністрів України.

Разова грошова допомога для обдарованої молоді надається в разі одержання перемоги у всеукраїнській або міжнародній олімпіаді, конкурсі чи змаганні й наявності офіційного письмового підтвердження такої перемоги. Разова грошова допомога надається протягом одного місяця з дня одержання відповідної перемоги в розмірі одного прожиткового мінімуму, затвердженому для відповідної вікової групи громадян згідно з порядком, установленим Кабінетом Міністрів України. Навчальний заклад, в якому навчається обдарована дитина, на момент набуття перемоги в міських, регіональних, всеукраїнських або міжнародних олімпіадах, конкурсах або змаганнях, у разі необхідності, має право на поліпшення матеріально-технічного, фінансового, науково-методичного забезпечення в першочерговому порядку. Педагогічні працівники, які навчають з профільного предмета учня, який переміг у всеукраїнській або міжнародній олімпіаді, конкурсі або змаганнях, мають право на одержання одноразової премії в розмірі й у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Важливу роль у підтримці юних обдарувань відіграє Інститут обдарованої дитини, створений Міністерством освіти і науки згідно з рішенням Президії Академії педагогічних наук України [3]. Перспективним напрямом роботи Інституту є розробка концептуальних засад та формування державної політики у сфері підтримки обдарованої молоді. Зазначимо, що Інститут обдарованої дитини має свій сайт, на якому висвітлюється його робота. Новостворений інститут на цьому етапі бере активну участь у реалізації вищезазначених

Державних програм, розширює наукове співробітництво з вищими навчальними закладами, проводить науково-методичні конференції, підтримує зв'язок зі школами, позашкільними закладами, громадськими організаціями, запрошує для проведення семінарів і майстер-класів відомих педагогів та психологів (Дж. Рензуллі, В. Моляко, О. Савенкова) [3].

Висновки. Отже, забезпечуючи створення умов для рівного доступу молоді до якісної освіти щодо максимального розвитку талантів, обдарувань, здібностей особистості освітянами розробляється особистісно орієнтована модель освітнього простору позашкільного закладу, посилюється підхід до рівного доступу до якісної освіти й створення цільових комплексних програм для різних категорій дітей, включаючи обдарованих та дітей з особливими потребами, для яких у позашкільних закладах розробляються комплекти творчих завдань. Для задоволення інтелектуальних запитів учнів виникла й розвивається мережа закладів: гімназії, ліцеї, навчально-виховні комплекси, колегіуми, спеціалізовані школи, школи з поглибленим вивченням предметів та школи з профільним навчанням. Це дозволяє надавати знання, вищі за державний стандарт, майже чверті дітей шкільного віку. Отже, усі факти свідчать про те, що Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, представники влади, місцеві органи намагаються систематизувати роботу з обдарованими учнями, надаючи їй цілісності та системності.

Список використаних джерел

1. Закон України „Про позашкільну освіту” // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К. : Міленіум, 2001. – С. 229 – 250.
2. Іващенко М. Особливості організації тьюторського супроводу обдарованої особистості / М. Іващенко // Гуманіт. вісн. ДВНЗ : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – Вип. 18. – С. 81 – 84.
3. Інститут обдарованої дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iod.gov.ua/news.php>
4. Науменко Р. А. Державна підтримка обдарованої молоді: досвід України / Р. А. Науменко // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. – К. : Ін-т обдарованої дитини АПН України, 2009. – Вип. 2. – С. 224 – 233.
5. Панченко В. Організація навчально-виховного процесу при роботі з обдарованими учнями / В. Панченко // Навчання, виховання і розвиток обдарованої особистості: ретроспектива і перспектива : зб. наук. пр. / наук. ред. Коцур В. П., Шапран О. І. ; уклад. О. М. Сергійчик. – Переяслав-Хмельницький : Вид-во „КСВ”, 2010. – С. 71 – 73.
6. Програма роботи з обдарованою молоддю на 2001 – 2005 роки: Указ президента України від 8 лют.2001 р. № 78/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=78%2F2001>
7. Про схвалення Концепції Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006 – 2010 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 квіт. 2006 р. № 202 – р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=202-2006-%F0>
8. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні: Указ Президента України від 04 лип. 2005 № 1013/2005 // Уряд. кур'єр. – 2005. – 7 лип. – № 123. – С. 11.
9. Указ Президента України від 04 липня 2005 № 1013/2005 // Уряд. кур'єр. – 2005. – 7 лип. №123. – С. 11.
10. Федченко Л. Система роботи з обдарованими дітьми в Донецькій області / Л. Федченко // Рід. шк. – 2006. – № 9. – С. 40 – 42

Надійшла до редколегії 18.09.2011

Бочарова О.А. Особенности педагогической поддержки одаренных учеников в Украине.

В статье рассмотрены особенности педагогической поддержки одаренных учеников в Украине. Автор акцентирует внимание на важности Малой академии наук Украины, Института одаренного ребенка в развитии способностей и талантов одаренных детей.

Ключевые слова: *одаренность, поддержка, способности, поощрение.*

Bocharova E.A. Features of pedagogical support to gifted students in Ukraine.

In the article features of pedagogical support to gifted students in Ukraine are considered. The author emphasizes the importance of working the Small Academy of Sciences of Ukraine, the Institute of Gifted Child in the development of skills and talents of gifted children.

Key words: *gifted, support, skills, stimulation.*